

نظریه‌ی دولت در مکتب کلامی و فقهی
علامه شهید سید محمد باقر صدر

www.ketab.ir

سرشناسه:

عنوان و نام پدیدآور:

مشخصات نشر:

مشخصات ظاهری:

فروست:

شابک:

وضعیت فهرست نویسی:

یادداشت:

یادداشت:

موضوع:

موضوع:

موضوع:

موضوع:

موضوع:

موضوع:

موضوع:

موضوع:

شناسه افزوده:

رده بندی کنگره:

رده بندی دیویی:

شماره کتابشناسی ملی:

وضعیت رکورد:

قربی، سیدمحمدجواد، ۱۳۳۸-

نظریه‌ی دولت در مکتب کلامی و فقهی علامه شهید سیدمحمدباقر صدر/

مؤلف سیدمحمدجواد قربی.

تهران: مؤسسه فرهنگی هنری و انتشارات مرکز اسناد انقلاب اسلامی، ۱۳۹۹.

ص ۳۸۸

مؤسسه فرهنگی هنری و انتشارات مرکز اسناد انقلاب اسلامی؛ ۱۱۶۱:

اندیشه‌ی سیاست

۴ ۰۰۶-۲۷۱-۲۲۲-۹۷۸۰۰۰۰ ریال ۶۵۰۰۰

فیپا.

کتابنامه: ص. [۳۶۵]-۳۸۴.

نمایه.

صدر، سیدمحمدباقر، ۱۹۳۱-۱۹۷۹م. -- دیدگاه درباره اسلام و دولت

Sadr, Muhammad Baqir, 1931-1979-- Views on Islam and state

صدر، سیدمحمدباقر، ۱۹۳۱-۱۹۷۹م. -- دیدگاه‌های سیاسی و اجتماعی

Sadr, Muhammad Baqir, 1931-1979-- Political and social views

اسلام و سیاست

Islam and politics

اسلام و دولت

Islam and state

مؤسسه فرهنگی هنری و انتشارات مرکز اسناد انقلاب اسلامی

DS ۷۹/۶۶

۹۵۶۷۰۴۳۰۹۲

۷۴۴۱۲۳۰

فیپا

مؤسسه فرهنگی هنری و انتشارات

عنوان: نظریه‌ی دولت در مکتب کلامی و فقهی علامه سید محمدباقر صدر

مؤلف: سید محمد جواد قربی

نوبت چاپ: اول، زمستان ۱۳۹۹

شمارگان: ۵۰۰ قیمت: ۶۵۰۰۰ تومان

حروف چینی و لیتوگرافی: مؤسسه فرهنگی هنری و انتشارات مرکز اسناد انقلاب اسلامی

چاپ و صحافی: چاپخانه مرکز اسناد انقلاب اسلامی

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۲۷۱-۰۰۶-۴

ISBN: 978-622-271-006-4

کلیه حقوق این اثر برای ناشر محفوظ است.

نشانی: تهران، خیابان شریعتی، نرسیده به میدان قدس، رویه‌روی پمپ بنزین اسدی، پلاک ۱۹۵۴،

مرکز اسناد انقلاب اسلامی. صندوق پستی ۱۹۳۹۵/۳۸۹۶ تلفن: ۲۲۲۱۱۱۹۴ تلفکس: ۲۲۲۱۱۱۷۴

www.irdc.ir

ارزیابان: محمد شجاعیان، حجت‌الله علی‌محمدی

فهرست مطالب

مقدمه ۱۱

پیشگفتار ۱۵

فصل اول:

نظریه‌ی دولت در تقریرات شهید صدر ۱۹

۱. معنا و مفهوم دولت ۲۲

۲. بررسی سیر تکامل نظریه‌ی دولت در تقریرات شهید صدر ۲۸

۱-۲. نظریه‌ی دولت انتخابی مبتنی بر شورا در کتاب الاسس الاسلامیه ۳۷

۲-۲. نظریه‌ی ولایت عام فقیهان در «الفتاوی‌الواضحه» و «حاشیه بر منهاج

الصالحین» ۴۴

۳-۲. نظریه‌ی خلافت مردم با نظارت مرجعیت در «الاسلام یقود الحیاه» ۳۵

۱-۳-۲. جایگاه سیاسی امت در دولت مطلوب اسلامی؛ خلافت عامه

انسان ۵۵

۲-۳-۲. جایگاه سیاسی مرجعیت در دولت مطلوب اسلامی؛ نظارت

مرجعیت ۸۱

مرجعیت و خط شهادت (گواهی) در عصر غیبت ۸۵

فصل دوم:

مختصات دولت در اندیشه‌ی شهید صدر ۹۹

۱. دولت در اندیشه‌ی سیاسی شهید صدر ۱۰۱

۲. شکل‌گیری و پیدایش دولت در تاریخ؛ نظریه‌ی نبوی بودن پدیده‌ی دولت..... ۱۱۰
۳. ضرورت دولت در جامعه انسانی از منظر شهید صدر..... ۱۱۶
۴. تقسیم‌بندی دولت‌ها در اندیشه‌ی صدر..... ۱۱۹
- ۴-۱. تقسیم‌بندی دولت‌ها براساس اهمیت و بنیان سیاسی قدرتمند در جامعه‌ی جهانی..... ۱۲۰
- ۴-۲. تقسیم‌بندی دولت‌ها براساس بنیان وحدت..... ۱۲۰
- ۴-۳. تقسیم‌بندی دولت‌ها براساس مبنای فکری..... ۱۲۵
۵. ساختار عقیدتی دولت اسلامی..... ۱۳۳
- ۵-۱. غایت‌مندی و هدف‌داری دولت..... ۱۳۳
- ۵-۲. دولت اخلاق‌گرا و ساختار عقیدتی؛ رهایی از وابستگی و انحرافات دنیوی..... ۱۳۵
۶. مضامین سیاسی در ساختار عقیدتی دولت اسلامی..... ۱۳۹
- ۶-۱. جلوگیری از منافست‌اشتماری در جامعه..... ۱۴۰
- ۶-۲. زیست مؤمنانه‌ی حاکمان..... ۱۴۱
- ۶-۳. رفتار بین‌المللی دولت اسلامی..... ۱۴۸
۷. شکل دولت مطلوب و مصادیق عینی آن..... ۱۵۳
۸. دولت و حاکمیت..... ۱۵۶
۹. دولت‌سازی و لزوم تحول روحی..... ۱۵۸
۱۰. جایگاه اسلام در دولت مطلوب..... ۱۶۱
۱۱. مکاتب بشری و برتری الگوی نظام اسلامی..... ۱۶۶
- یک. احاطه‌ی قانون‌گذار بر همه‌ی تخصص‌ها..... ۱۸۵
- دو. توانایی نظام اسلامی بر ایجاد ارزش‌های اخلاقی..... ۱۸۶
- سه. بالاتر بودن نظام اسلامی از وضع موجود و توانایی تغییر آن..... ۱۸۷
- چهار. عدم وابستگی نظام اسلامی به عامل اقتصادی..... ۱۸۸
- پنج. ثبات و استواری در نظام اسلامی..... ۱۸۸

مقدمه

در طول تاریخ، همواره به انسان‌های بزرگ و آزاداندیشی برمی‌خوریم که مجاهدت‌های علمی و عملی آنان، به شکلی بایسته و شایسته به مردم معرفی نمی‌شود. علامه سید محمدباقر صدر، از جمله شخصیت‌های عالم و عاملی است که به‌ویژه حجاب معاصرت، مانع از شناخته‌شدن اندیشه‌های اصیل و کم‌نظیر و حرکت‌های جهادی و عملی وی شده است. او از آغاز حیات، خویشتن را وقف دفاع از اندیشه‌های اصیل اسلام کرد، و با قلم و زبان خویش پرچم مبارزه با افکار الجادی و انحرافی را برافراشت و نسل متعهد مسلمان را به همراهی با خود فراخواند. شهید صدر با دستیابی به درجه‌ی اجتهاد و فقاہت و خلق آثار واقع‌گرا و تأثیرگذار و دربردارنده‌ی طیفی گسترده و متنوع از موضوعات علمی و نیز انجام فعالیت‌ها و اقدامات سازمان‌یافته و تشکیلاتی برخوردار از پشتوانه‌ی نظری متین و استوار، از خود تصویری منحصر به فرد ارائه کرد. شهید صدر نظریه‌ی سیاسی استوار مبتنی بر اصول فکری صحیح به مکتب اسلام ارائه و از رهگذر رویکرد پژوهشی و عمق اندیشه‌ی فرازمند خود، دیگر نظریه‌های سیاسی موجود را به چالش کشید. او در ارائه‌ی نظریه‌ی سیاسی متمایز، تلاشی ارزنده داشت.

به عقیده‌ی سید محمدباقر صدر، نزول وحی و وضع قوانین الهی و شریعت بر رسولان و پیامبران، به منظور ایجاد روش‌هایی در جهت پایان‌بخشی به مظاهر ظلم انسان بر همنوعانش بوده است. ایشان با ردّ نظریات غربی و شرقی، پیرامون پیدایش و تشکیل دولت، بر آن است که اولین قانون‌گذاری آسمانی با نبوت حضرت نوح شامل برنامه‌هایی برای پایان‌دادن به استثمار و ظلم اجتماعی بود که خطوط اصلی برپایی یک نظام اجتماعی را مبتنی بر هدایت

پیامبران و ارشادهای آنان ترسیم می‌کرد، در حالی که قدرت‌ها و نیروهای اجتماعی سودبرنده از ظلم و استثمار جوامع، در مقابل این فریاد عدالت‌خواهانه پیامبران، در طول تاریخ ایستادند. شاخص‌های استمرار ظلم و استثمار جوامع، نقطه عطف تمامی قوانین نظام‌های سیاسی عصر حاضر است که قدرتمندان و متنفذان آنها را تصویب کرده‌اند.

شهید صدر، از تجارب تاریخی موفق پیامبر اسلام (ص) که به مظاهر ظالمانه جامعه انسانی پایان داد و نظام سیاسی عادلانه‌ای مبتنی بر قوانین آسمانی برپا کرد، اشاره می‌کند. به عبارت دیگر، دولت عدالت‌محور، توسط ایشان تأسیس شد و در ادامه ائمه علیهم‌السلام نیز در همین راستا گام زدند؛ گرچه همه‌ی آنها موفق به تشکیل دولت نشدند و به علت قرار گرفتن رهبری نظام سیاسی در دست حاکمان ظالم و فاسق و تداوم رویه‌های ناسالم پیشین، شیرینی استمرار این تجربه‌ی بدیع در تاریخ بشر به خوبی حس نشد.

به نظر شهید صدر، در عصر غیبت معصوم، مرجعیت صالح باید مترصد دولت‌سازی براساس احکام و مبانی اسلامی باشد. شهید فقیهان مسلمان و نخبه که علمای شریعت هستند، رهبری مبارزه علیه ظلم و استثمار را بر عهده بگیرند و پس از براندازی طاغوت، حکومت صالحان را تشکیل دهند. آنها نماینده‌ی هیچ طبقه‌ی اجتماعی خاصی نیستند؛ بلکه ضمیر امت و توده‌ی مردم مظلوم خود هستند. در این راستا وی پیشنهاد می‌کند که مرجعیت به نهادی نو تحول یابد و متخصصانی را در تمامی زمینه‌ها گرد آورد تا در بررسی شرایط به فقیه و مرجع کمک کنند، جایگزین‌های سیاسی به او ارائه دهند و مرجع به واسطه‌ی آنها بتواند، تصمیمات مقتضی را بر مبنای اسلام و حفظ مصالح امت اتخاذ کند. به اعتقاد وی، مرجعیت رتبه‌ی سوم شاهد (ناظر) بودن بعد از پیامبر گرامی اسلام (ص) و امامان معصوم (ع) در امت اسلامی است. از این رو، مرجعیت مورد نظر ایشان دارای برخی از کارکردها و مسئولیت‌ها است: اینکه از رسالت انسانی و اسلامی پاسداری و شریعت را در برابر تهدیدات و شبهات اعتقادی حفظ کند، احکام اسلامی را به امت انتقال دهد و بر فعالیت امت نظارت داشته باشد. نظارت مرجعیت در دولت اسلامی یکی از مسائلی است که مانع انحراف امت از صراط مستقیم و تضمین‌گر پایداری دولت و جامعه در مسیر اهداف متعالی می‌شود.

دولت‌سازی در اندیشه‌ی شهید صدر مقرون با تحول روحی و فکری است. وی اعتقاد دارد،

برای ساخت جامعه‌ای متعالی لازم است ساختار اعتقادی و فکری جامعه دگرگون گردد و افکار و اذهان جامعه با اندیشه و موازین شرعی و اسلامی آشنا شود. در این مسیر، به میزانی که جامعه پذیرای ارزش‌های اسلامی باشد، آن جامعه از ظرفیت بهتر و بیشتری برای دولت‌سازی برخوردار است. علاوه بر این، فقدان تحول روحی و فکری لازم در برخی از جوامع اسلامی مانع شکل‌گیری اندیشه‌ی برقراری دولت مطلوب اسلامی در جوامع آنها می‌شود.

وی دولت جمهوری اسلامی را مصداق دولت مطلوب و الگوی برتری می‌داند که سایر نظام‌ها و جوامع می‌توانند از آن الگو بگیرند. البته این نتیجه‌گیری حاصل بررسی‌های وی پیرامون مکاتب و دولت‌های دارای قدرت در سطح جهان، از جمله دولت کمونیستی و سوسیالیستی، لیبرال دموکراسی سرمایه‌سالار و دولت اسلامی است. ویژگی‌های این الگوی برتر شامل: ثبات و استواری، بالاتر بودن نظام اسلامی از وضع موجود و قدرت تغییر شرایط، توانایی نظام برای خلق ارزش‌های اسلامی و احاطه‌ی قانون‌گذار بر همه‌ی تخصص‌هاست.

پژوهش حاضر به بررسی نظریه‌ی دولت و مختصات دولت و ارکان دولت مطلوب در اندیشه‌ی سیاسی وی می‌پردازد.

مرکز اسناد انقلاب اسلامی ضمن تقدیر و تشکر از محقق ارجمند جناب آقای سید محمدجواد قربی، از تلاش‌های همکاران مؤسسه‌ی فرهنگی برای سپاسگزاری می‌کند.

مرکز اسناد انقلاب اسلامی